

تأثیر اصول فقهی مرتبط با حقوق شهروندی بر پایه عدل در طراحی مسکن

(نمونه موردی: سه مورد از خانه‌های ایرانی - اسلامی)

محمد رضا بمانیان*^۱، سحر ارجمندی^۲، فرزانه علی محمدی^۳

^۱دکتری معماری، استاد دانشکده هنر و معماری دانشگاه تربیت مدرس، تهران

^۲دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس

^۳دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس

(تاریخ دریافت: ۹۲/۰۲/۱۵ تاریخ پذیرش: ۹۲/۰۵/۰۸)

چکیده

تمامی شهرهای جهان اسلام، دارای هویت اسلامی مشترکی هستند. این هویت به وسیله ارزش‌های اسلامی پنهان در بطن معماری و شهرسازی آنان حاصل شده است. در واقع ایجاد تعامل میان فقه و زبان طراحی نیازمند طراحی الگویی راهبردی است؛ این الگو با واکاوی و بازشناسی مفاهیم اسلامی به دست خواهد آمد. در مقاله حاضر با رجوع به قرآن و احادیث، تجلی اصل «لاضرر و لااضرار» به عنوان مهم‌ترین اصل حقوق شهروندی، بر پایه عدل در معماری مسکونی، بررسی شده است.

روش تحقیق مورد استفاده در این پژوهش تفسیری- تاریخی است و تحلیل‌های مربوط به بناها با روش استدلال منطقی صورت گرفته است. در جمع‌آوری اطلاعات از اسناد و متون تاریخی، منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی استفاده شده است. در این مقاله به منظور بررسی اصل لاضرر و لاضرار در معماری ایرانی- اسلامی، سه مورد از خانه‌های سنتی به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده‌اند. نتایج حاصل بیان‌کننده این موضوع است که این اصل به عنوان مهم‌ترین اصل مرتبط با حقوق شهروندی، در تمامی ابعاد معماری خانه‌های ایرانی- اسلامی تأثیر گذاشته است. این تأثیرات برگرفته از مفهوم عدل است که شامل تعادل و توازن در پلان و نما، هماهنگی واحد مسکونی با دیگر واحدها، مسأله حریم خصوصی و عمومی و محرمیت در معماری بناها در نظر گرفته شده است. اصول دیگری چون احترام به دیگر افراد نظیر همسایگان و عابران، رعایت حق شفعه، احترام به حقوق همسایگان در استفاده از منابع عمومی نظیر آب، نور آفتاب و ... رعایت پاکیزگی و عدم آسیب رساندن به همسایگان و دیگر افراد از نظر بصری، صوتی و ... همگی جزو اصولی هستند که در فقه اسلامی رعایت آن ضروری است و تمام این مسائل در خانه‌های ایرانی- اسلامی رعایت شده است.

واژگان کلیدی: حقوق شهروندی، فقه اسلامی، عدل، طراحی معماری، اصل لاضرر و لاضرار.

فهرست منابع و مراجع

قرآن کریم

امامی، محمد جعفر و محمدرضا آشتیانی (۱۳۷۸)، **نهج البلاغه**، مدرسه امام علی بن ابیطالب، جلد اول و دوم و سوم، چاپ یازدهم، قم.

انصاری، باقر (۱۳۸۶)، **حقوق حریم خصوصی**، چاپ اول، انتشارات سمت، تهران.

ایران نژاد، ابراهیم، محمد حسین جمشیدی، زمستان (۱۳۹۱)، عدالت اجتماعی از دیدگاه امام خمینی، **مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران**، سال پنجم، شماره اول.

بی نا، بی تا، **جزوات مرکز اسلامی امام علی (ع)**، وین، اتریش.

پاینده، ابوالقاسم (۱۳۶۰)، **نهج الفصاحه**، تهران، چاپ پانزدهم، انتشارات جاویدان.

پور طهماسبی، سیاوش و آذر تاجور (۱۳۹۰)، «حقوق و تربیت شهروندی در نهج البلاغه»، **پژوهش نامه علوی**، سال دوم شماره دوم، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، صص ۲۳-۱.

پیرنیا، محمد کریم و غلامحسین معاریان (۱۳۹۰)، **آشنایی با معماری اسلامی ایران** "ساختمان های درون شهری و برون شهری"، سروش دانش، تهران.

جدائی، امیر (۱۳۹۱)، **بررسی انطباق پذیری معیارهای توسعه پایدار در معماری کاشان**، نمونه موردی خانه بروجردی های کاشان، اولین همایش ملی توسعه پایدار در مناطق خشک و نیمه خشک، ابرکوه، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ابرکوه.

حاجی قاسمی، کامبیز (۱۳۸۳)، **گنجنامه فرهنگ آثار معماری اسلامی ایران**، دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی، انتشارات روزنه، تهران.

حمزه لوئی، حسن (۱۳۹۰)، **ماهیت حقوق شهروندی و سابقه آن در ایران**، همایش ملی نظارت قضایی و حقوق شهروندی در نظام جمهوری اسلامی ایران، کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه.

دستمالچیان، احمد (۱۳۹۰)، **کلیاتی راجع به حقوق شهروندی**، وزارت کشور، اداره صیانت از حقوق شهروندی، بخشنامه برنامه های اداره صیانت از حقوق شهروندی.

دهخدا علی اکبر (۱۳۷۷)، **فرهنگ دهخدا**، چاپ گستر، جلد دهم، تهران.

رضازاده، رضیه (۱۳۸۱)، **تاریخ شکل شهر**، چاپ مهندسی مشاور فجر توسعه (جهاد دانشگاهی علم و صنعت)، تهران.

ری شهری، محمد (۱۳۷۳)، **میزان الحکمه**، دار الحدیث، قم.

زینال زاده، یوسف و سحر ارجمندی (۱۳۸۹)، **بررسی مفهوم عدالت در شهرهای عهد اسلامی**، همایش ملی معماری و شهرسازی اسلامی، دانشگاه هنر اسلامی، تبریز.

سجستانی، ابی داوود (۱۴۱۰ق)، **سنن ابی داود**، انتشارات دارالفکر، جلد ۲، قم.

سلیم حکیم، بسیم (۱۳۸۱)، **شهرهای عربی اسلامی: اصول شهرسازی و ساختمانی**، ترجمه محمد حسین ملک احمدی، و عارف اقوامی مقدم، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ اول، تهران.

صدری افشار، غلامحسین و نسربین حکمی (۱۳۷۳)، **فرهنگ فارسی امروز**، نشر کلمه، چاپ اول، تهران.

طهرانی (کاتوزیان)، محمد علی (۱۳۷۳)، **فرهنگ کاتوزیان**، نشر یلدا، چاپ دوم، تهران.

علامه فلسفی، محمد (۱۳۸۱)، **فرهنگ زبان فارسی**، انتشارات پیام آزادی، چاپ اول، تهران.

عمید، حسن (۱۳۷۴)، **فرهنگ فارسی عمید**، چاپ چهارم، انتشارات امیر کبیر، تهران.

غنی زاده، مسعود (۱۳۸۵)، «نگاهی به شهر در تمدن اسلامی»، **نشریه اقتصاد**، راهبرد یاس، پائیز ۱۳۸۵، شماره ۷.

کلینی، (۱۳۷۵)، **اصول کافی**، انتشارات اسوه، تهران.

مطهری، مرتضی (۱۳۷۷)، **عدل الهی**، (مجموعه آثار ج ۱) صدرا، تهران.

منجری، نور محمد و علی محمد رفیعی (۱۳۸۹)، **نوشهر اسلامی و عامل عدالت (اصول و ضوابط حاکم بر احداث و ارزیابی)**، همایش ملی معماری و شهرسازی اسلامی، دانشگاه هنر اسلامی، تبریز.

موسوی بجنوردی، سید محمدحسن (۱۳۸۶)، **القواعد الفقهیه**، انتشارات دلیل ما، چاپ سوم.

نقی زاده، محمد (۱۳۸۵)، **شهرسازی و معماری اسلامی (مبانی نظری)**، سازمان نظام مهندسی ساختمان استان اصفهان، اصفهان.

هادوی نیا، علی اصغر (۱۳۹۱)، **مبانی نظری ساختار مالکیت از دیدگاه قرآن**، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، تهران.